

Sunkiausia pasakyti tiesą apie save

JŪRATĖ LAUCIŪTĖ

Į laisvę fondo studijų savaitės atgarsiai

Tik penkias šių metų dienas, liepos 8-12 d., tetruko Druskininkuose vykusį I laisvę fondo studijų savaitę, bet tokios prisodrintos programos būtų užtektę net porai savaitėi, o išpūdžiai neišblės iki pat kito panašaus renginio.

Pagrindinė studijų tema buvo „Rezistencija ir kultūra — dvi istorinės atminties gaivavimo gairės“, kuri organizatorių — fondo Lietuvos skyriaus valdybos pirmininko Arimanto Dragūnevičiaus, „Dienovidžio“ redaktorės Aldonos Žemaitytės ir jų talkininkų rūpesčiu, buvo gvildinama ne tik nuodugnai, bet ir labai visapusiškai. Moksliniai pranešimai bei svarstybos buvo papildomi susitikimais su gyvaisiais rezistencijos dalyviais ir liudininkais bei aplankant žymesnes, vaizdingesnes Dzūkijos vietas, menančias tiek senąją ir seniausią (pvz. Liškiaivą, Perloją), tiek ir naująją (pvz., Kasčiūnų kaimas, kur atstatyta buvusi partizanų slėptuvė „bunkeris“, Merkinės „Kryžių kalnelis“, kur buvo pakisti po velėna šimtai to krašto partizanų — „miško brolių“) istoriją, apie kurią pasakojo jaunas istorikas, Seimo narys Algis Kasėta bei buvęs partizanas, tremtinys Norilsko kalinių sukilimo dalyvis Vytautas Kazilionis, Dzūkijos nacionalinio parko darbuotoja Onutė Drobelenė. O visi šie rimti pasakojimai ir liudnoki prisiminimai buvo perpinti liaudies dainomis ir šokiais, profesionalios muzikos ir poezijos vakarais, kurių metu studijų savaitės dalyviai bendravo su šiandieninės Lietuvos istorijos kūrėjais — Lietuvos visuomene... Kaip į vieną laikraščio straipsnį sudėti visa, kas per tas dienas ir vakarus išgirsta ir pamatyta, kas pradeduogino, ir kas nuliūdino? Kaip perteikti skaitytojams viltį, kurią iš Druskininkų išsivežė ne tik šių eilučių autorė: viltį, kad Lietuva atlaikys šiandien ją siaubiančią nihilistinio liberalizmo bangą, kuri niekina ir neigia istorinę atmintį ir tautinės kultūros tradicijas?!

Rūpestingasis studijų savaitės vadovas ir organizatorius A. Dragūnevičius suskaičiavo, jog posėdžiuose kasdien dalyvaudavo nuo 150 iki 200 žmonių — druskininkiečių ir svečių iš kitų miestų, kitų šalių. Beveik 40 dalyvių atvyko iš užsienio kraštų: JAV, Kanados, Argentinos, Kolumbijos, Venesuelos, Švedijos, Lenkijos, Rusijos. Tiesa, kai kuriems kraštams atstovavo po vieną — du lietuvius, bet užtat — kokius! Pvz., Venesuelai atstovavo ambasadorius Vytautas Dambrava, apie Australiją priminė, tiesa, trumpai tedarlyvę dabartinis PLB atstovas Vilniuje Gabrielius Žemkalnis su žmona, Švedijai — J. Pajaujis, na, o Rytų kraštų lietuvių bloką ant savo pečių

laikė šių eilučių autorė (habil. dr. Jūratė Lauciūtė gyvena Sankt Peterburge, yra Rusijos Mokslų akademijos narė, dirba Lituanistikos skyriuje).

Į tribūną kilo daugiau nei pusšimtis kalbėtojų, tad keblu būtų vien visų ir jų vardus, pavardes suminėti, o ką jau besakyti apie kokią nors jų pasisakymų analizę!

Studijų savaitę prasidėjo ekskursija po Dzūkijos partizanų atmintinas vietas bei fondo vadovų dr. Kazimiero Ambrozaičio, Arūno Dragūnevičiaus, Jono Kairevičiaus, 1941 m. birželio 23 d. sukilimo dalyvio ir Laikinosios Lietuvos vyriausybės ministro Adolfo Damušio, Druskininkų mero A. Maknio pasveikinimais, kun. Volerto palaiminimu, o baigėsi Šv. Mišiomis Druskininkų bažnyčioje bei Lietuvos himnu, kurį giedojo visi studijų savaitės dalyviai ir svečiai. O tarp viso to — kalbos ir svarstymai apie rezistenciją bei kultūrą šiapus ir anapus, ir jų reikšmę Lietuvos visuomenės istorinės atminties išsaugojimui.

Rezistencija: „Tad, vyrai, pajudinkim žemę!“

Šitos temos svarstymas prasidėjo dar tebevažiuojant iš Vilniaus ir Druskininkus ir belankant Dzūkijos miestelius, kaimus ir miškelius, kur kas kilometras mena kovų su visokių okupantais laikus, o baigėsi svarstybomis tema: „Patriotinė mintis ir krikščioniškoji dorovė kaip valstybės tradicijų tаса“.

Pirmasis stabtelėjimas — Merkinėje, kur įsikūręs Dzūkijos valstybinio parko informacijos centras, vadovaujamas Algio Černiausko. Tai jis taip gražiai suformulavo valstybinio parko paskirtį: parkas — pakaitalas kosmopolitinei kultūrai bei mokykla, kaip mylėti ir gerbti gamtą, kurioje gyvename!

Merkinė ir jos apylinkės gražios ne vien unikalia gamta ir lietuviškos etnografijos reliktais (Zervynų kaimu su prijuostelėmis papuoštais kryžiais, ilgiausia — 4 km! — gatvė turinčiu Marcinkonių kaimu, Margionių klotimo teatru ir t.t.), bet ir to krašto žmonių meile Lietuvai! Patioje Merkinėje, kur ant paskubom po šiukšlėmis pakastų partizanų kaulų sovietmečiu buvo įrengtas stadionas, šiandien kyla išpūdingas atminimo kompleksas, vietinių vadinamas „Kryžių kalneliu“. Jo centre — koplyčia su vietos meistro, mokyklos direktoriaus Bilevičiaus išdrožinėtomis skulptūromis. Šalia jų gulinės plokštės telabaukia, kol jose bus iškaldinti 270-ties čia palaidotų partizanų vardai.

Po partizanų kovų ir žūties vietas vedžiojęs Vytautas Kazilionis, stulbinančios energijos ir nuotaikingumo žmogus, pasakojo, jog Lietuvos valdžia tų visų darbų neremia. Visą savo rankomis daro likę gyvi „seneliai“ — taip savo bendražygius pavadino pavydėtinai jaunatviškas V. Kazilionis, — o šelpia juos JAV, Kanados, Švedijos lietuviai. „Seneliai“ patys atkasinėja šulinius su savo žuvusių brolių — partizanų palaikais, nešioja akmenis paminklams. Pasakotojas prisiminė epizodą, kai jiems taip sunkiai betriusiant, pro šalį ėjo jauni vyrai su kastuvais, tvarkyti vokiečių okupacijos metu nužudytųjų žydų kapų. Pakviesti į talką, anieji vyrai atsakė: „O mums už žydų kapų tvarkymą užmoka...“

Gal kaip tik šis epizodas paaitrino jau išisenėjusią ponios Jadvygos Damušienės žaidžą, kai ji jau iš posėdžio tribūnos kartai užmetė: „Atvykstantieji iš šiapus (iš Lietuvos — J.L.) ir anapus jau nebenturi aukos dvasios lietuviškam darbui. Jie reikalauja užmokesčio“...

Ir tai, deja, tikrai karti realybė...

Daug įvairių emocijų sužadino studijų savaitės dalyviams susitikimui garbingos istorijos kaime Perlojoje, kur dar karo su lenkais dėl Vilniaus krašto laikais, kunigui Petkeliui vadovaujant, buvo įkurta nepriklausoma (nuo lenkų) „Perlojos respublika“. O per visą sovietmetį perlojiečiai išsaugojo vieną iš trijų Lietuvoje išlikusių paminklų Vytautui Didžiajam (kiti du — Baisogaloje ir Veliuonoje). O dabar netoli Vytauto įsikūrė naujas paminklas partizanams, kurie, kaip skelbia užrašas, žuvo „už Perloją ir visą Lietuvą“. Iš Perlojos kaimo partizanauti patraukė virš 150 žmonių, ir 48 ir jų — žuvo... Paminklo iniciatoriai ir autoriai irgi perlojiečiai: buvęs partizanas ir tremtinys, vyras iš stuomens ir liemens Juozas Siūnys ir Alfonsas Lukšys, o lėšas surinko vietos verslininkai.

Kasčiūnų kaime keliauninkus pasitiko žvakutė, deganti prie kryžiaus, kuris stovi prie įvažiavimo į Juozo Jakavonio sodybą, pasislėpusią miškuose ant aukšto Merkio kranto. Kitos dvi degė prie ūkinio pastato, ten kur dabartinio šeimininko tėvai, Kotryna ir Julius Jakavoniai padėjo iškasti slapta partizanų vado Alfonso Ramanausko-Vanago vadavietę. Beje, stribai jos taip ir nesuradę. Šiandien ji — sutvarkyta ir laukia lankytojų, kuriuos mielai pasitinka vaišingi šeimininkai. Buvo pasakyta daug jaudinančių žodžių, gardžios buvo dzūkiškos vaišės, bet didžiausią išpūdį padarė dainos. Dainavo vietinės moterys, tautiniais rūbais pasidabinusios, dainavo ir svečiai, o už vis gražiau dainavo Juozas Jakavonis su dviem puiškais 10-12 metų anūkeliais. Galbūt bent jau tiems vaikams ir jų kartai rezistencijos istorija nebeatrodys vien be-reikalingas „kapstymasis praeityje“ — kaip kad šiandien mėgsta dažnai kartoti kai kurie liberalūs, arba save tokiais laikantys, inteligentai.

Išpūdingi susitikimai su rezistentais ir jų palikuonimis vyko ir Druskininkuose. Buvusio partizano J. Dulaičio

gražiai pristatomi, vienas po kito kilo į tribūną dr. K. Ambrozaitis, A. Ramanausko-Vanago duklė Aukšė Ramanauskaitė-Skokauskienė, legendinio Juozo Lukšos-Daumahto brolis Antanas Lukša, Julija Geležauskaitė, Juozas Jakavonis ir kiti. Jie priminė pradžią: nesavanaudišką meilę Tėvynei, kuri įdiegiama šeimoje. „Viskas prasidėjo nuo šeimos. Augau tautiškoje šeimoje. Už Smetonos pavardę meldėmės. Dariaus ir Girėno žūtį apverkėme ištisomis šeimomis. O paskui prieš sovietų okupantus išėjo kovoti ir tėvelis, ir jo brolis. Išėjau ir aš. Priesaiką daviau Pūnės miške. Pirmąsias partizanų dainas užtraukėme Žėkų sodyboje: „Tad, vyrai, pajudinkim žemę!“ — pasakojo tarp tų „vyrų“ savo vietą radusi Julija Geležauskaitė.

J. Jakavonis ypač šiltai minėjo kunigus Ciliešių ir Neciunską, kurie rėmė partizanų kovą — iki pat kalėjimo ir tremties, vis kartodamas, jog ginkluotai kovai partizanams iškėpė ne valdžia, ne kokios nors organizacijos, o pavieniai patriotai, ypač — kunigai.

Kunigų vaidmuo Lietuvos tautinio ir pilietinio atgimimo sąjūdžiuose ir kovose buvo dar ne kartą prisimintas studijų savaitės dienomis. Apie tai kalbėjo K. Ambrozaitis, Z. Brinkis ir kt. Apie religijos vietą šiuolaikinėje Lietuvos valstybėje kalbėjo LR Seimo krikščionių demokratų frakcijos narys Arimantas Raškinis. Šiek tiek tą temą savo pasisakyme paliečiau ir aš. Iš salės reakcijos, reiškiančios pritarimą, galima spręsti, jog Bažnyčios nušalinimas (ar nušalinimas?) nuo visai visuomenei ir valstybei svarbių pilietinių-moralinių problemų kelia susirūpinimą daugeliui vietos ir užsienio lietuvių.

Gal ne visai atitiko oficialiąją programą, bet užtat labai pritiko svarstomai temai Druskininkų 4-sios vidurinės mokyklos moksleivių „Tėviškės pažinimo“ būrelio narių pasirodymas. Moksleiviai, vadovaujami mokytojos Jonušienės, ieško likusių gyvų laisvės gynėjų, renka jų prisiminimus, dokumentus. O su kai kuriais prikeltais iš užmirties partizanais moksleiviai

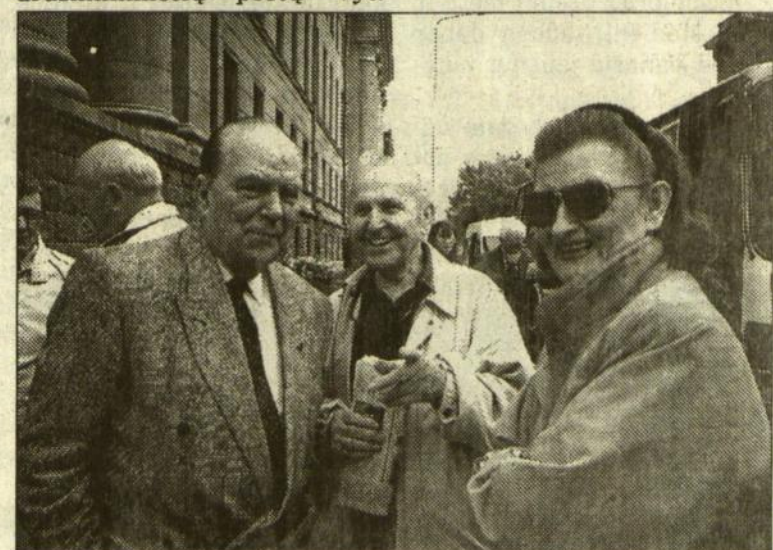
dalyvavo ir Studijų savaitės posėdžiuose.

Daug naujų, nežinomų faktų apie rezistenciją apskritai ir apie jos atšaką Pietų Lietuvoje, pereinančią į Lenkiją priklausanti Punsko kraštą, buvo paskelbta (vilniečių) Dailios Kuodytės ir Algio Kasėtos bei svečio iš Varšuvos Broniaus Makauskos pranešimuose. Klausantis jų, tapo aišku, kodėl studijų savaitės organizatoriai aptarti rezistencijos temą nutarė būtent Druskininkuose.

Kultūra: „Mes stengėmės būti Lietuvos laisvės knygnešiais“

Žvelgiant į rezistenciją ir kultūrą per istorinės atminties ir pilietinio-tautinio patriotizmo prizmę, ne visada lengva nubrėžti ribą, skiriančią rezistenciją nuo kultūros.

Nes kovoti galima ir su ginklu rankose, ir su kryžiumi, ir su iškėpta žodžio pagalba, ir, pagaliau, derinant ir viena, ir antra, ir trečia — apie ką byloja ir perlojiečio kunigo, ikūrusio „Perlojos respubliką“ pavyzdys, ir partizano — poeto Broniaus Krivicko likimas, ir daug daug kitų pavyzdžių... Beje, paskutinį studijų savaitės vakarą Druskininkų M. K. Čiurlionio memorialiniame name-muziejuje žinomas išeivijos mecenatas dr. Juozas Kazickas įteikė I laisvę fondo premiją literatui Virginijui Gasiliūnui už B. Krivicko poetinio palikimo prikėlimą ir užmirties. Tą patį vakarą šalia B. Krivicko eilių skambėjo druskininkiečių poetų Vyt.

Prie Mažvydo bibliotekos Vilniuje I laisvę fondo studijų dalyviai (iš kairės) amb. Vytautas Dambrava, dr. Kazys ir Marytė Ambrozaičiai.

I laisvę fondo studijų savaitės dalyviai prie Pirciupių Motinos paminklo klausosi istoriko Algio Kasėtos pasakojimo apie nacių-bolševikų suruostas skerdynes Pirciupiuose.

Visos nuotraukos šiame puslapyje Vidos Kairevičienės.

Jono Aisčio minėjimo Rumšiškės š.m. liepos 11 d. vakarui besibaigiant... Iš kairės: Vytautas Markevičius, Virginija Kochanskytė, Mikalina Aleksandravičiūtė ir Gražina Meilutienė.

JONO AISČIO PAMINĖJIMAS RUMŠIŠKĖSE

Š.m. liepos 11 dieną, šeštadienį, Rumšiškių salėje, o vėliau — muziejuje, buvo pagerbtas žymus lietuvių poetas ir eseistas Jonas Aistis — Aleksandravičius. Šįmet suka-ko 25 metai nuo J. Aisčio mirties (1973.06.13), o taip pat 10 metų nuo pirmojo J. Aisčio skirto minėjimo Lietuvoje, poeto tėviškėje Dovainonyse, netoli Rumšiškių miestelio.

Kaip prisiminė renginio organizatoriai, o, ir daugelį kartų minint poetą dalyvavę aktorai L. Noreika, V. Kochanskytė, anuomet, prieš dešimt metų (1988.06.12) vykęs pirmasis J. Aisčio minėjimas jo tėviškėje, prie poeto gimtos sodybos pamatų liepų pavėsyje buvo kaip laisvės gūsis, kaip uždrausto vaisiaus skonis, plevėnės aplink ir liepų šakose tą vasaros dieną, ką tik įteisinus Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį, ką tik ėmus viešai giedoti Lietuvos himną ar išdrįsus išsleisti trispalvę. J. Aisčio „Likimo giesmė“ skambėjo prieš dešimt metų ir aną šeštadienį, tada ir dabar išlikusi panašia jausmų jungtimi.

Igeidžiai vasarai lietuvių užpylus aną netolimą liepos popietę, gausus būrys rumšiškių, o taip pat svečių iš Vilniaus, Kauno, aplinkinių

miestelių susirinko į J. Aisčio atminimo vakarą. Rumšiškių bažnyčioje tą dieną už poetą Papartį kun. Vidas Sajeta, J. Aisčio sesers anukas, aukojo šv. Mišias. Vakare Rumšiškių salėje skambėjo J. Aisčio žodžiais sukurta daina, atliekama ir ansamblių, ir vienu atlikėjų (Lauros Maldeikytės iš Rumšiškių, Vytauto Naraskevičiaus, Ilonos Papekytės, autorinės dainos kūrėjos ir atlikėjos iš Kauno), o poeto eilėraštis „Peizažas“ yra tapęs neoficialiu rumšiškių himnu. Minėjime kalbėjo poetas, literatūrologas R. Keturakis, viešnia iš JAV, poetė, vertėja, rašytoja Birutė Pukelevičiūtė, Rašytojų sąjungos atstovai, poetas J. Liniauskas, minėti aktorai L. Noreika, V. Kochanskytė, beje, vedusi šį jubiliejinį paminėjimą.

J. Aistis buvo prisimintas ne vien kaip lietuvių literatūros klasikas, bet ir pristatytas kalbėjusiųjų asmeniškų santykių su juo pačiu, jo kūryba, kaip tautos lemties ir ateities liudytoja. Todėl vakaronės metu dainavo vyrų partizanų dainų ansamblis „Girių aidas“ (vad. A. Paulavičius), klausytojų širdyse pažadines prisiminimus apie miško brolius — Lietuvos partizanus, ir apie tremtinius, — skaudžią ir

neseną Lietuvos praeitį, tai, apie ką daug mąstė, rašė, išgyveno ir J. Aistis, redagavęs „Laisvės kovų dainas“. Pirmąkart galėjome klausytis J. Aisčio eil. „Karunka“ žodžiais sukurta daina, ją atliko ansamblio solistas Vincetas Kuprys, VAOBT artistas, akompanuojant žmonai M. Kuprienei. (Beje, vyrų ansamblis „Girių aidas“ rengiasi į JAV, Vašingtoną ir Čikagą, šių metų spalio pradžioje). Betarpiškumu sužavėjo Antakalnio etnografinio ansamblio moterys, padainavę keletą J. Aisčio eilėmis dainų. Minėjime dalyvavo ir poeto seserys Marija Šlemkienė, Eleonora ir Mikalina Aleksandravičiūtės, sūnėnas Justinas Aleksandravičius, kiti giminės, po visų dainų ir kalbų pakvietę pabendrauti ir už vaišių stalo, laukusio čia pat, vestibiulyje.

Svečiams ir sveteliams užkandus, pasistiprinus, J. Aisčio muziejaus direktorė ir viso renginio organizatorė G. Meilutienė pakvietė aplankyti ir apžiūrėti J. Aisčio muziejų, atidarytą prieš metus, 1997 m. liepos 12 dieną. Sugrūžę vakaro dalyviai čia rado ir asmeniškų poeto daiktų (tarp kitų — rašomoji mašinėlė, plunksna), dokumentų, ir poeto tėvo — kalvio dumplės, ir muziejaus atidarymo iškilmės menančių nuotraukų, kuriose matyti poetai B. Brazdžionis, K. Bradūnas, rašytojas K. Almenas su žmonomis, architektas E. Arbas. Įdomus eksponatas — tuometinių Rumšiškių maketas, geografinis planas, padarytas rumšiškių V. Markevičiaus, buv. Kauno Žemės ūkio statybos ir projektavimo instituto inžinieriaus ir ilgamčio J. Aisčio minėjimų iniciatoriaus. Šis maketas ypą pravartus, nes dabartinės Rumšiškės — naujas miestelis, atsiradęs užtvėnkus Nemuną, o jo slėnio gyventojams išsikėlus iš dabartinių Kauno marių dugno.

Draugiška, jauki vakaro atmosfera ne blanko, o stiprėjo, nekludė ir pasitaikęs lietingas oras, savavališkai perkė-

Jono Aisčio minėjimo metu Rumšiškės — poetė, rašytoja, aktorė Birutė Pukelevičiūtė ir Laimonas Noreika.

Rumšiškės įvykusiame Jono Aisčio paminėjime dainuoja Antakalnio etnografinis ansamblis.

PASIKLYDĘ EILĖRAŠČIAI

Šią vasarą viešėdama Lietuvoje, Sidnyje (Australija) gyvenanti poetė Aldona Veščionaitė atsitiktinai susitiko su studente Jurgita Baltrušaityte, Čikagoje studijuojančia egzodo poetus ir apie juos ruošiančią doktoratą. Rankose ji turėjo vieną iš doktoratui reikalingų leidinių — 1990 metais Vilniuje „Sietyno“ leidyklos išleista Australijos lietuvių literatūros antologiją *Po Pietų kryžiumi*. A. Veščionaitė teko atkreipti studentės dėmesį, kad ji nepakartotų antologijoje išbrovusios apmaudžios klaidos — trys A. Veščionaitės eilėraščiai priskirti visai kitam autoriui.

O buvo taip. Rengiant antologiją *Po Pietų kryžiumi*, A. Veščionaitė vyriausiam redaktoriui Albertui Zubrui pasiuntė septynis savo eilėraščius. Kai ji atsivertė Australiją pasiekusią jau išleista antologiją, pasidžiaugė dailininko Viktoro Simankevičiaus menišku viršeliu, Evos Kubbos iliustracijomis, pamatė taip pat gražiai, be klaidų išspausdintus visus jos siųstuosius eilėraščius. Norėdama susipažinti su kitais antologijos autoriais ir knyga gerai pavartydama, A. Veščionaitė apstulbo, pamąčiusi, kad trys jos eilėraščiai, anksčiau išspausdinti Čikagoje išleistose jos poezijos knygose *Žodžiai kaip salos* ir *Aidincios upės*, antologijoje priskirti kitam autoriui — jaunam poetui Sauliui Kubiliui. Toje pat antologijoje pateikti autorių duomenys rodė, kad S. Kubilius iš tiesų rašo eilėraščius, yra laimėjęs *Ateities* žurnalo, JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos 1984 m. surengto konkurso premijas, dalyvavo jaunųjų poetų antologijoje *Keturi*. Tad kaip tarp šio autoriaus poezijos antologijoje galėjo atsirasti A. Veščionaitės antologijai net nepasiusyti eilėraščiai, iš kurių vieno — *Sypsenos lapų* ornamente neliko nė pavadinimo, o vietoje jo — trys žvaigždutės (***)?

Norėdama išsiaiškinti, kaip į antologiją išbrovė ši nelemta klaida, A. Veščionaitė pirmiausia laišku kreipėsi į Saulių Kubilių. Iš jo atsakymo nesulaukė, tik Adelaidėje gyvenanti jo motina laišku pranešė, esą jos sūnus jau gyvena Europoje ir yra lyg ir nepasiekiamas. Tikroji autorė rašė ir (kitiems) antologijos redaktoriams. Šie paaiškino, kad tai įvyko per jų neapsižiūrėjimą. Vėliau atsuntė klaidos atitaisymo lapelį (errata), skirtą įklijuoti į kiekvieną antologijos egzempliorių. Apsiraminusi, A. Veščionaitė šį lapelį įklijojo į savo egzempliorių ir patikėjo, kad tai bus padaryta ir su kitu šios knygos laidos tiražu (3,000 egzempliorių).

Deja, apsilankiusi Lietuvoje ir užėjusi į Rašytojų sąjungos biblioteką, A. Veščionaitė išitinkino, kad antologijoje *Po Pietų kryžiumi* to lapelio (errata) nėra nė kvapo. Jis nebuvo įklijuotas ir į minėtos studentės J. Baltrušaitytės turėtą antologijos egzempliorių, kuri ji naudojo savo doktorantūros rengimui. Jei ji nebūtų sutikusi tikrosios autorės, savo darbe A. Veščionaitės įdomius eilėraščius, ko gero, būtų priskyriusi pseudo autoriui...

Šią nemalonią istoriją A. Veščionaitė išklajo Lietuvos Rašytojų sąjungos savaitraštyje *Literatūra ir menas*, kartu išspausdinant ir po svetima pavarde į antologiją *Po Pietų kryžiumi* patekusius, tarp dviejų autorių pasiklydusius eilėraščius.

Kad nebūtų klaidinami kitose šalyse gyvenantys skaitytojai, išievojus literatūrą tyrinėjantys literaturologai bei studentai, derėtų šį rašinį ir visus tris A. Veščionaitės eilėraščius, priskirtus (ar prisikurtus) kitam autoriui, paskelbti taip pat užsienio lietuvių dienraštyje *Draugas*.

Algimantas Antanas Naujokaitis

PRISTATYTA
„LIETUVOS
HERALDIKA“

Rugsėjo 15 d. prezidentaroje oficialiai pristatyta neseniai leidyklos „Baltos lankos“ išleista knyga *Lietuvos heraldika*.

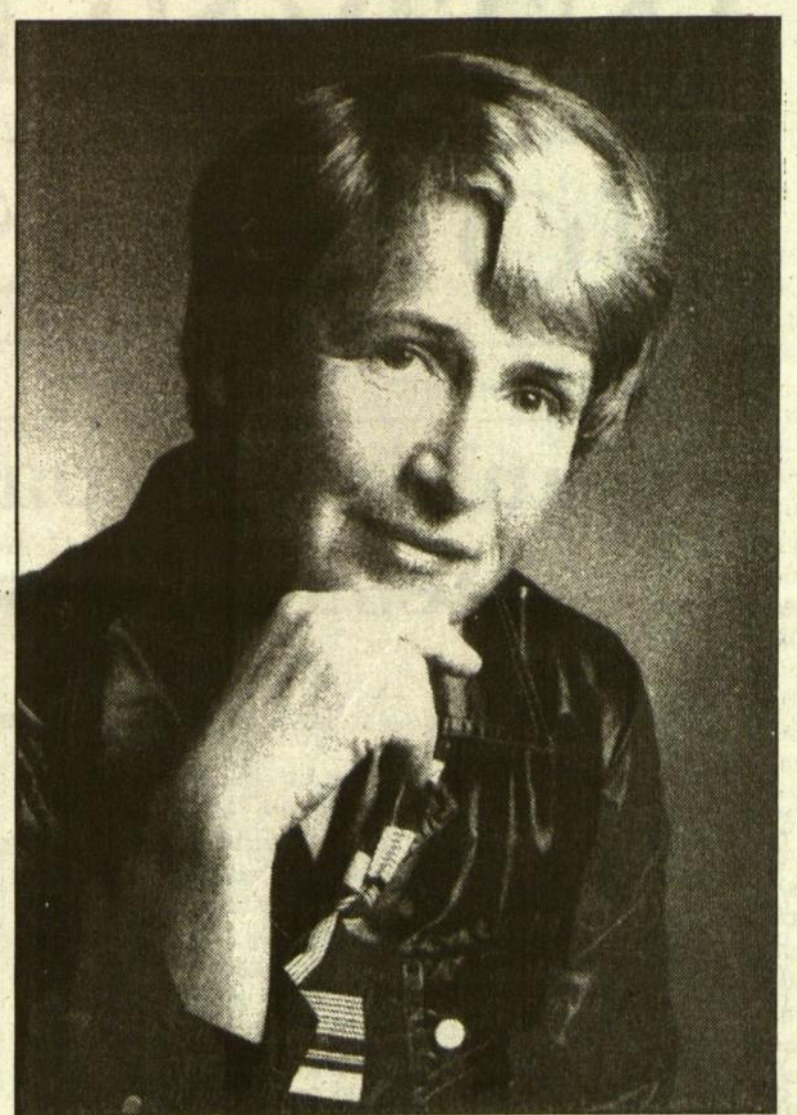
Heraldikos komisijos iniciatyva išleistoje knygoje pristatomi valstybės ir prezidento, taip pat 92 Lietuvos miestų ir miestelių herbai, jų aprašymai, istorinė medžiaga apie herbų atsiradimą.

Lietuvos heraldika išleista 2,000 egzempliorių tiražu lietuvių kalba ir 1,000 egz. — anglų. Knygą spausdino „Vilspos“ spaustuve.

Pirmosios lietuviškos heraldikos knygos išleidimas finansuotas prezidentūros. Dar pernai gegužės mėnesį tuometinis prezidentas Algirdas Brazauskas parėmė Heraldikos komisijos iniciatyvą ir pažadėjo skirti lešų knygai išleisti.

Lietuvos heraldikos pristatyme prezidentas Valdas Adamkus padėkojo visiems, į prezidentūrą susirinkusiems, žmonėms, susijusiems su knygos išleidimu — istorikams, dailininkams, pareigūnams. „Savo darbu ir talentu jūs sukūrėte istorinį dokumentą, įrodanti, kad lietuvių tauta turi senas valstybingumo tradicijas“, — sakė prezidentas.

Heraldikos komisijos pirmininkas Eduardas Rimša tvirtino, kad naujoje knygoje sudėtas šios komisijos dešimties metų darbas. Pasak jo, per artimiausius kelerius metus Heraldikos komisija turėtų parengti ir pateikti tvirtinti prezidentui dar maždaug 60-ties Lietuvos miestų ir miestelių herbus. „Tuomet bus galima išleisti antrąją *Lietuvos heraldikos* tomą, — įsitikinęs E. Rimša. (Elta)

ALDONA VEŠČIŪNAITĖ

AUKŠTOS ŠVILPYNĖS

uolos ir šviesos
žaisme
aukštos švilpynės
skrodžia viršūnes,
suskaldo srovę
upelyje,
raguotais profiliams,
ragais auksiniais
nušoks į saulę
ožkos
ornamentais, žiedais,
laukiniais augalais
Dodonos amfiteatrą
puoš,
vaikiniai šoks ir
šoks,
merginos deklamuos,
Homero apdainuotas
šis uolų ir šviesų
sostas.

„Aidincios upės“
1985 m., Chicago

BIBLIOTĖKOJE

Kas vakarą
Northamo ežere
žaidžia šviesomis
šešiaaukštis rūmas.

Išeinančių,
įeinančių gyvos
eiles, iešojimai
lentynose. Pašnekesiai.
Balsais prislopintais,
pakeltais.

Nusikvatojimai. Staigūs
Siurenimai

puslapiams.
Autoriai išdalinti.
Sugrupuoti.

Įpavidalinti.
Kiekvienas savitą
savo minties tėkmę
susekęs

skęsta
šimtamečių įsiklausyme.

„Aidincios upės“
1985 m., Chicago

ŠYPSENOS LAPŲ ORNAMENTE

pasakoja
la Parisienne kavinės katinai
grakščiai užraitę uodegas, ilgus
dryžėtas pasakas,
lentynose arkadų itališki moliai dega,
gieda paukščiai vazonuose,
sidabriniais dviračiais les
parapluis de Cherbourg
nuvažiuoja
miesto akmenis sidabru nutaškę,
žodžius dainos palikę laiptuose,
mėlynumą vasaros.
Kasdieniškai žvirbliai laipioja dienos
pakraščiais.

Galvas užvertę milžiniški medžiai
gainioja debesis,
tarp medžių slepiasi
dideles plaštakės
Aukštai languose įsižiebus saulė
sriautais stogų į pačius tolimiausius
Sydney priemiesčius,
tiltais išbėgusias šviesias gatves
Ir prieplaukas užtvinsta.
Meškeriotojai užmiršę valandas.

Gates closed at sunset. Bet dar toli.
Kišenės pilnos nuotykių
ir nuo dainavimo šiurkštumas
medžių žievėse.

„Žodžiai kaip salos“
1976 m., Chicago

Kas ir kur?

GRAŽI DR. ANTANO LIPSKIO KŪRYBOS PUOTA

EDVARDAS ŠULAITIS

Dr. Antanas Lipskis yra tikrai neeilinė asmenybė. Nors iš profesijos jis yra medicinos gydytojas, bet daugelį valandų ir metų paskyręs dailei bei poezijai. Ypač vėlesnius gyvenimo metus jis išimtinai pašventė šioms savo pomėgiams, kuriuos puoselėjo nuo jaunystės dienų.

Rugsėjo 19 d. Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, IL, gausus lankytojų būrys (apie 200 žmonių) buvo dr. A. Lipskio dailės parodos atidarymo ir naujos poezijos knygos pristatymo liudininkais.

Šias gražias ir retas iškilmes rengėjų — LB Kultūros tarybos vardu pradėjo jo pirmininkė Marija Remienė, kuri, pasveikinusi gausiai susirinkusiuosius ir išreiškusi nusistebėjimą dr. A. Lipskio įvairiapusia veikla, pakvietė kalbėti *Draugo* dienraščio vyr. redaktore Danutę Bindokienę.

Kalbėtoja, jai būdingu įžvalgumu ir nuoseklumu, pažvelgė į dr. A. Lipskio poetinę kūrybą, su kuria poezijos mėgėjai plačiau galėjo susipažinti 1989-aisiais, kuomet dienos šviesa išvydo pirmąją knygą — *Kai saulė liepė*. O šiemet autorius dar kartą visus pradžiugino nauju leidiniu, pavadintu *Rausvo dagio žiedas*, kuriam iliustracijas piešė pats autorius.

Savo pasakojimą D. Bindokienė pradėjo teiginiu, kad poezija yra retas paukštis ir tik nedažnas žmogus sugeba jį pagauti. Kalbėtoja akcentavo, kad dr. A. Lipskis išdrįso savo sielą atskleisti ir poezijoje, ir dailėje. Ji pažymėjo, jog poetui, kartą pradėjus kurti, kelio atgal nėra.

D. Bindokienė savo gerai išstudijuotame pranešime komentavo ir naują dr. A. Lipskio kūrybą, pareikšdama, kad

jo poezija yra labai asmeniška ir per tą dešimtmečio laikotarpį tarp jo dviejų knygų — mažai pasikeitusi. (Visas pranešimas išties yra spausdinamas atskirai.)

Susirinkusieji su dr. A. Lipskio poetiniu žodžiu galėjo akivaizdžiai susipažinti, besiklausant Živilės Šilgalienės puikiai atlikto poeto kūrybos skaitymo. Iš jų eilėraščiai „Brolių miške“ ir „Spalvų poezija“ tikrai įdomiai nuskambėjo.

Geru programos pajvairinimu buvo Lietuvoje ir Čikagoje gerai žinomos muzikės Daivos Kimytės kanklėmis atliktieji kuriniai. Ši buvusi Kauno „Ainių“ ansamblio kanklininkė jau nepirmi metai džiugina Čikagos ir kitų vietovių lietuvius.

Apie dr. A. Lipskį, kaip dailės pasaulio kūrėją, kalbėjo iš New Yorko atvykęs *Darbininko* savaitraščio redakcijos darbuotojas, Lietuvių žurnalistų sąjungos valdybos narys, rašytojas ir pats pasireiškęs dailėje — Paulius Jurkus.

Daug vietos savo pranešime P. Jurkus skyrė dailės nušvietimui apskritai ir tik retkarčiais grįždavo prie dr. A. Lipskio kūrybos. Kalbėtojas pabrėžė, kad kūrėją persekioja spalva ir jis nori tapyti, nors galėtų sau ramiai žaisti golfą. Pranešėjas parodos autorių pristatė kaip „užsispyrusį žemaitį“.

Lietuvių rašytojų draugijos naujoji pirmininkė čikagietė Stasė Petersonienė dr. A. Lipskį gražiai pasveikino. Buvo įteikta jam gėlių.

Pabaigoje prabilo pats dr. A. Lipskis. Jis pradžioje paskaitė savo kūrinių „Aurora“, kurio pabaiga skamba taip:

Aurora, žinau, kas esi, tad pasilik ilgiau manyje,

A. Lipskio kūrybos šventėje. Iš kairės: rašyt. Paulius Jurkus, JAV LB Kultūros tarybos pirm. Marija Remienė, Aldona Lipskienė, dr. Antanas Lipskis.

leisk tyliai ilgėtis — priprasiu prie tavo tėkmės...

O vėliau dr. A. Lipskis poetiškai visiems padėkojo, pradedamas nuo padėkos Lietuvių dailės muziejaus direktorei Daliai Šlenienei bei visiems programos dalyviams.

Po oficialiosios dalies buvo gražiai paruoštos vaisės, parodos apžiūrėjimas, pasižmonėjimas. Svečių buvo atvykę ne vien tik iš Čikagos ar jos apylinkių, bet ir iš tolimųjų vietų. Čia matėme ir buvusią čikagietę, dabar ilgesnį laiką gyvenančią Vilniuje, Dalią Bobelienę. Ji rytojauš dieną pajudėjo atgal į Lietuvą.

Šio renginio dalyviai dėkoja JAV LB Kultūros tarybai ir jos pirmininkei M. Remienei už pirmojo rudens kultūrinio įvykio suruošimą.

Čia reikia priminti, jog tie, kurie dar nematė dr. A. Lipskio dailės parodos (joje išstatyti 59 darbai) gali tai padaryti iki spalio 18 d., atsilankydami į Lietuvių dailės muziejų, 14911-127 Street, Lemont.

TALENTAS LAUKIA PROGOS PASIREIKŠTI

DANUTĖ BINDOKIENĖ

Negalime nesistebėti, kai žmogus savo gyvenimo pusiaukelėje staiga pakeičia kryptį ir sušinta naujomis, netikėtomis spalvomis, naujais talentais. Tai įrodymas, kokia gili ir plati yra kiekvieno siela, jeigu praveriame dangtį ir jos lobių skrynias, drįstame nužarstyti kasdienybės būvyje susikaupusius pilkus mažmožius ir atrasti mums likimo skirtą kraitį.

Retas turi drąsos ar ryžto tai padaryti, ir ilgainiui neatrastus talentus, neišnaudotas galimybes uždengia kapo velėna.

Antanas Lipskis išdrįso. Jis panorio savo sielą atskleisti ir dailė, ir poezija, nors tai, be abejo, rizikinga — kurti ne vien sau, bet išeiti į viešumą, kur kiekvienas pašalietis gali ne tik išgirsti slapčiausius sielos aidus, bet palieti juos neigiamais kritikos pirštais.

Poetui, kartą pradėjusiam kurti, kelio atgal nėra. Jis sako: „Semiui eilėraščius, lyg geltoną medų iš paslaptinių avilių“. Jeigu palyginsime A. Lipskio pirmojo rinkinio eilėraščius, išspausdintus 1989 m. knygoje *Kai saulė liepė*, ir šimet išleistus rinkinyje *Rausvo dagio žiedas*, matysime, kad kūrybos medus iš tų „paslaptinių avilių“ toli gražu neišragautas.

Nežinia, ar saulė, ar kokia išmintinga mūza liepė Antanui Lipskiui rikiuoti žodžius ir poezijos posmus. O gal niekas neliepė — poezija pati gimė, kai žmogus, visą gyvenimą įtemptai dirbęs būtinus darbus, pagaliau sulaukė atokvėpio ir įsiklausė į save. Tokią prielaidą randame pirmame jo eilėraščių rinkinyje: *Poezijos vėjai neparašė, Ji gimė pati, staiga, Ir atsigulė ant balto lakšto, Lyg kūdikis — nuoga.*

Įdomu keliauti po nepažįstamus kraštus, rinkyti naujas patirtis ir suvenyrus. Bet dar įdomiau, kai žmogus išsiruošia kelionėn ir save, atsižvelgia į savo vidų ir atranda tai, apie ką net svajoti nebūtų drįsęs. Po to jau į nieką tuo pačiu žvilgsniu neįmanoma žvelgti...

Su atradimu ateina ir atsakomybė — ne kiekvienas ryžtasi ją priimti. Ir A. Lipskis tarytum nusiskundžia: *Apsiriko Kūrėjas turbūt. Mane sukūrė kaip daugiaspalvę būtybę,*

Kartais nežinau, kur esu — Ant žemės? Ne! Danguje? Ne! Esu širdyse žmonių Kurie neša mane Per gyvenimo šventę!

Kūrėjui, kartą iš savo slapto sielos židinio į žmones išnešusiam kūrybos žiežirbą, pagrindinis tikslas ir yra, kad ji neužgestų, kad išliktų žmonių širdyse. To linkime ir Antanui Lipskiui.

• Labai dažnai savęs pakeitimas labiau reikalingas negu vietos pakeitimas.

A. C. Benson

DANUTĖS TURLAITĖS ABSTRAKTUSIS REALIZMAS

ALGIMANTAS KEZYS

Abstrakcija — natūralus dailininko brendimo laikotarpis. Nuo daiktiskumo iki ne-daiktiskumo, nuo siužetinės tapybos į abstrakciją perėjo ir Adomas Galdikas, ir Algirdas Petrulis, ir Danutė Turlaitė, kurios paroda neseniai vyko Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, K.G. Blank menų centre, Michigan City, Indiana, Art Barn galerijoje, New Buffalo, Michigan, o šiuo metu jos darbai yra eksponuoti Algimanto Kezio galerijoje, Stickney, Illinois.

Tapytojai dažnai pradeda kurti savo paveikslus „iš natūros“, vėliau ta pati natūra jiems tampa gamtos elementų sandara, grynai plastinių sprendimų paieškos, pasireiškiančios koloristinių subtilybių, ritminio žaismo deriniais.

Kai tapytojo kūryboje nyksta atpažįstami tikrovės pavaldai, kūrinių esmė nepakinta. Gamtos siužetai pristatomi labiau kondensuota forma ar tampa vidinės refleksijos objektai, kurie yra tos pačios gamtos padariniai. Pavyzdžiui, į ekspresionizmą, kuris spalvomis, potėpiais, imantriomis kompozicijomis išreiškia paties tapytojo dvasines nuotaikas, idėjas, vidinę jo būtį, reikia žiūrėti kaip į tam tikros rūšies realizmą. Dvasinė busena nėra atkeliavusi iš anapus, o yra reali, tikra, nesugalvota realaus žmogaus gyvenimo dalis.

Savo kūryboje Danutė Turlaitė ištrina realiojo ir abstrahuoto siužeto ribas. Sie du pasauliai jungiasi jos darbuose, kaip kūnas ir siela, kaip matomi daiktai ir nujauciami, sudarydami vieną tampų junginį.

Turlaitė augo, stebėdama močiutės audžiamų lovatiesių spalvas, klausydamasi verkiančios armonikos garsų. Pirmąjį darbą nupatė aliejiniais dažais ant popieriaus, būdama septynerių metų. Kelias į meną buvo vingiuotas: Vilniaus dailės mokykla, technologijos technikumai, Dailės akademija. Tapybos dėstytojai greit atkreipė dėmesį į šią studentę, turintią absoliučią spalvinę klausą. Parodose pradėjo dalyvauti, dar būdama studente. Dailininkė tapo tai, kas jai gražu, kas palieka įspūdį savo forma, spalva. Jei nėra sąlygų tapyti, užsirašo, nusifotografuoja.

Danutė Turlaitė.

fuoja. Įspūdžio pagauta, ji nupatė Vilniaus senamiesčio stogus, arkas, varpines, verbas. Amerikoje ją imponuoja Čikagos pastatų didybė, veidrodiniai dangoraižiai. Žiūredama į JAV žemėlapyje esančių trijų didžiulių ežerų kompoziciją, dailininkė galvoja, kaip būtų įdomu nutapyti jį mėlyno akosomo, prancūzų ultramarina spalvomis ir švarutėle balta. Kartais ji tapo spontaniškai, o kartais būsimus paveikslus pamato, kai naktį nesudeda akių. Taip buvo su „Varpinės“ kompozicija. Išliko ji kaip baltų spalvų vertikale tarp gelšų pilkų horizontalių, tapdama kryžiaus pavidalu. „O kiek anksčiau buvo galvota, kaip įdomiau įkomponuoti aukštą bokštą į kvadratinį drobės formatą!“ — taria dailininkė.

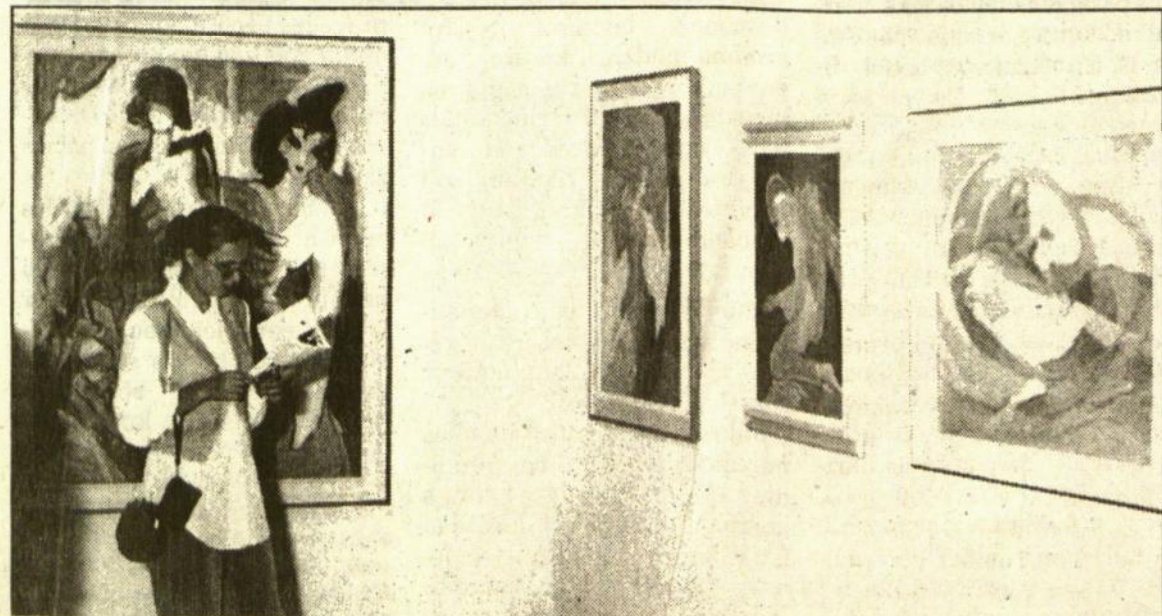
Paveikslų kompozicijos tampa priai suregztos. Gerai išdirimų detalių nedaug. Lyg per miglą, lyg ūkanotą rudens dieną iškyla neryškūs miesto kontūrai. Danutės Turlaitės paveikslai — paslaptis, mįslė, kurią gali atskleisti tik akylus žiūrovas, nepagailejęs savo laiko trumpų minučių susitoti ir pasižiūrėti, įsijausti ir nuotaiką. Daminuojančios spalvos — rudens klevo geltonumas, pajūrio smėlio rūsnumas, gili samanų žauma, vakarėjančio dangaus mėlynumas. Paveikslai nutapyti drąsiais potėpiais, kuriais mėginama perteikti stiprią ir konkrečią emociją. Tai darbai, pakibę tarp gamtos ir abstrahuotų jos elementų.

• Aiškiausiai girdi mūzą, ateinančią su ramentais.

Anonimas

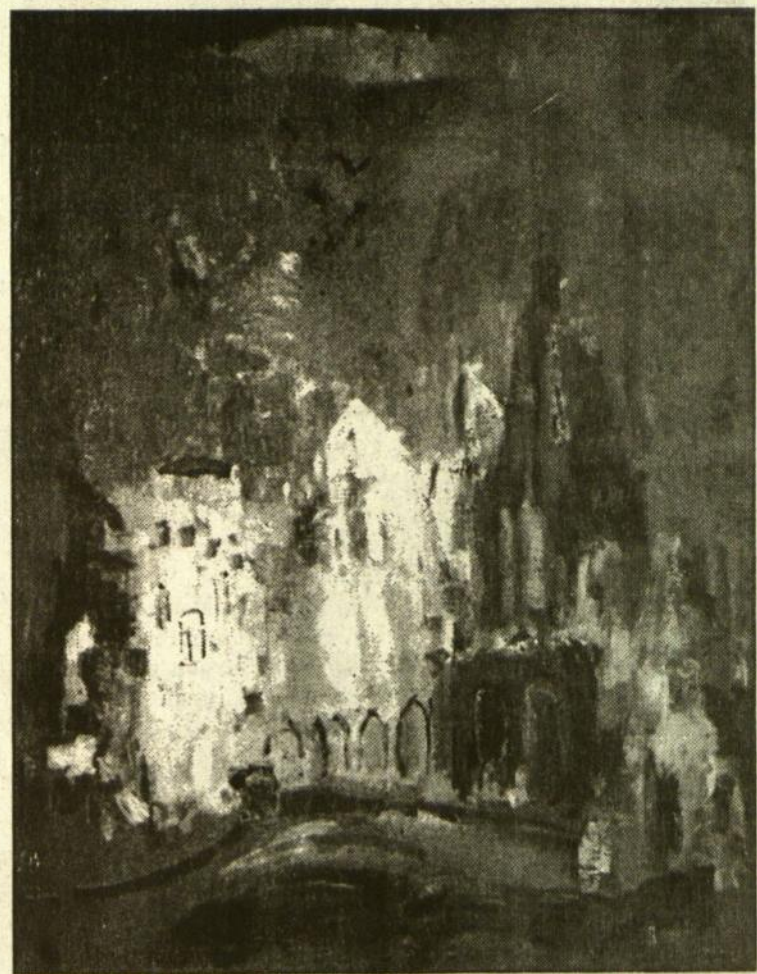

A. Lipskio dailės parodos atidaryme ir poezijos knygos sutiktuosė kankliuoja Daiva Kimytė. Nuotr. Jono Tamulaičio

A. Lipskio parodoje Lietuvių Dailės muziejuje, Lemont.

Nuotr. J. Tamulaičio

Danutė Turlaitė. „Pilies gatvė“, 1997, aliejus.

Leidiniai

KNYGA APIE ŠAUNIAJĄ K.M.M.

VYTAUTAS A. JONYNAS

Danutės Petrauskaitės *Klaipėdos Muzikos Mokykla, 1923-1939*.

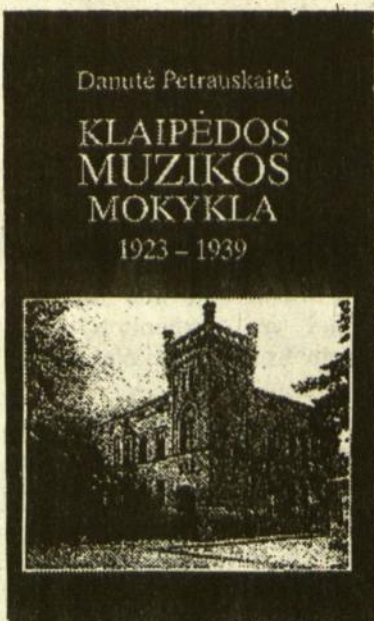
Prisimint gimnazijos laikus yra pas mus stipriai išpildytos paprotys. Tiek išeivijoje, tiek Lietuvoje, tebevyksta buvusių klasiokų sąsąskrydžiai, abiturientinių sukačių minėjimai. Kada ne kada išleidžiamas tokia proga ir koks albumėlinio pobūdžio leidinys. Atsiminimų rinktinė su visom nuotraukomis ir datom. Pavyzdžiui galėtų būti *Prisimenam Aušrą*, (Toronto, 1990 m. įvairių straipsnių apie Kauno „Aušros“ berniukų ir mergaičių gimnazijos kompiaciją.

Savotiškai keista, neatrodo, kad užsienyje sakysim Prancūzijoje, panašūs nostalginiai jausmai būtų kankinę senstantį jaunimėlį. Veikiausiai susidaro įspūdis, kad Prancūzijoje ar Italijoje toks susižinojimas, susitikimas su buvusiais klasiokais ir mokytojais nepopuliarus; nors šiaip, kaip liudija literatūra, dažnas rašytojas skiria nemažai puslapių jaunystės draugų pavaizdavimams.

Dar keistiau, kalbant apie Lietuvą, sunku aptikti leidinį, kuriame būtų kalbama ne apie gimnaziją, bet apie kokią Laumianskienės ar Naujalo muzikos mokyklą, ar koki pedagoginį ar prekybinį institutą. Beveik neįtikėtina. Tikriausiai straipsnių apie juos yra buvę periodikoje, bet jie pralėkė pro akis netekliudydami nervo. Bet pastangų sulipdyti ką nors patvaresnio iš tos vargingai išliekančios medžiagos, atskiros monografijos pavaldė, man neteko aptikti. Ir, prisipažinsiu, netgi savotiškai pikta. Kur jau kur, bet man, atrodo, muzikos mokyklų ar konservatorijų ypatingai suartėjama, susidraugaujama, tiek tarpusavyje, tiek su mokytojais: išmokstama darniai sugyventi ar atšiauriai neapkęsti iki Paskutinio Teismo dienos.

Ta prasme Danutės Petrauskaitės knyga — *Klaipėdos Muzikos mokykla, 1923-1939* yra retas svečias mūsų raštijoje ir reikšmingas įvykis daugelio požiūriu. Visų pirma joje pa-neigiamas, kad nėra buvę pastangų surengti buvusių KMM mokinių sąsąskrydžių ar, kad yra stige polėkio parašyti tos garbingos mokslo įstaigos istoriją. Veikiausiai patikėtina, kad stigo tinkamų sąlygų tokiam ryžtui įgyvendinti, ar prisibijota, jog nebus išsų tokiai knygai išleisti.

Kaip žinome, aptariamam veikalui pasirodė pasitarinavo Mažosios Lietuvos fondo konkursas, kuriame jį laimėjo antrąją premiją. Kaip dažnas yra patogaus formato, gero šrifto ir gausiai iliustruota. Taip pat išleista, kaip pridera, su visais būtiniais moksliniam veikalui priedais: naudotų šaltinių sąrašas, įvairiomis rodiklėmis, lentelėmis, išnašomis parašėse. Bematant susidaro įspūdis, jog autorė nepagailejo pastangų išnaršyti visus jai prieinamus šaltinius rankraštytus bei archyvus, sąžiningai suvydama visą informaciją, siūleliu jį vieną kamuoli. Kaip sakoma Mažosios Lietuvos fondo įžanginiame žodyje, tenka vien gerėtis autorės kruopštumu, nes bibliografinėje dalyje panaudotų knygų bei

straipsnių skaičių sudaro 307 nuorodos. Prie jų tenka pridėti beveik antrąjį (271) cituojamų dalykų, išlasiotų iš archyvinės medžiagos dokumentų (laišku, valstybinių įstaigų raštijos).

Negana to, Petrauskaitė buvo viena tų drąsiųjų lietuvių, nepabūgusių iesti į sąlytį su „atplaišų“ šviesuomene dar tais laikais, kai į tokius susirašėjimus buvo šnairuojama, ir tų apklausų pagalba išgijo daug svarių liudijimų. Pratarmėje jos talpinkia sąrašas nemažas, bet užvis reikšmingos pavardės pažymėtos žvaigždute. Tai iškeliavusių Anapilin pavardės. Kažkur skaičiavo (o gal man pasivaideno), kad ši knyga esanti praplėsta D. Petrauskaitės disertacija, pelnijusi jai mokslinio titulo pripažinimą. Tai įtikinama prielaida, bet tokiu atveju mūsų nuostaba dar didesnė, nes, nepaisant sukauptos dokumentinės medžiagos, autorės darbas netvarkingas nei pedantiškumas, nei sausumas ar nuobodulius.

Spėjama to reiškinio priežastis yra Danutės Petrauskaitės nuovoka, kad KMM priedanga ji atkuria kur kas platesnį istorinį foną, jau naujos Lietuvos nepriklausomos respublikos brendimo skausmus. Jos atstovų Klaipėdos krašte taurius polėkius, entuziazmo proveržius, ateities nu-matymus ir... nesėkmes. Bematant tenka užvest kalbą apie komp. Stasį Šimkų, su-manyto steigti muzikos mokyklą Klaipėdoje iniciatorių ir „spiritus movens“. Toji dinamika asmenybė, kaip įtikina Petrauskaitė, kurioje grūmės tarpusavy keli pradai — ekscentriškumas, vizionieriškumas, blaivi tikrovės nuovoka, kartais megalomaja, apsisprendė, poeto Žilijaus-Jonylos prikalbamas, apsigyvent ir darbuotis tame uostamies-tyje dėl trijų pagrindinių mo-tyvų:

1. Šiame atokiai stovinciam mieste vis dėlto egzistavo tam tikros muzikinės tradicijos. Pro jį pravažiudavo įvairūs gastrolieriai, solistai koncertantai, vaidintojų grupės.

2. Vietinės atliekų pajėgos buvo nemenkos, palyginus su Kaunu.

3. Lietuvių kultūrinė veikla buvo palyginamai intensyvi. Butų per drasų palygint St. Šimkaus misija su jotynėmis ir laukinius Vakarų ir su raudo-donodžių malšinimu juo la-biau, kad vietiniai irokėzai, apašai ir komanciai buvo veid-mainiškai pasikase karo kir-vius, bet daugelio lietuvių sąmonėse buvo gyva lietuviš-ko prietilčio samprata. Tai liudija tokios mintys aptinka-

mos jų atsiminimuose, lai-kuose ir straipsniuose:

... „Menas privalo padaryti lietuvių atsparesniu vokiečių kultūros įtakai.

Reikia remti muziką, kaip labiausiai prieinamą mišriai gyventojų sudėčiai miesto sri-tyje...

...Mes, lietuviai, neišnaudojame palyginti nemažos miesto auditorijos, kuri, jei būtų planingai auklėjama, mielai priimtų mūsų teikiamas meno vertybes. Mes tebeesame provinciniai ir nesupranta-me tikros miestų reikšmės, todėl visą kultūrinį darbą atliekame viename mieste, Kaune... Aišku visiems, kad Kauno opera, radiofonas ir konservatorija būtų žymiai aukštesnio meno lygyje, jei kur nors kitur būtų bent dar po vieną tolygią įstaigą... (...) Niekas daugiau, tik sveika ir laisva konkurencija, išgelbės Lietuvos muziką nuo diletan-tizmo, rutinos, pažiūrų išsigi-mimo, karjerizmo ir pataikavi-mo“, rašė Jeronimas Kacinskas. Tiesa, jau vėlokai, 1938 metais, kai vis dėlto buvo pa-daryta šioji tokia pažanga. Klaipėdoje jau egzistavo radio-fonas, dramos teatras ir jau buvo praėjusios su pasisekimu populiariosios operos „Traviata“ ir „Faustas“, nors ir be Valpurgijų nakties, nuo kurios

Baltušio drekdavę ir rasodavę policijos viršininkų pakaušiai.

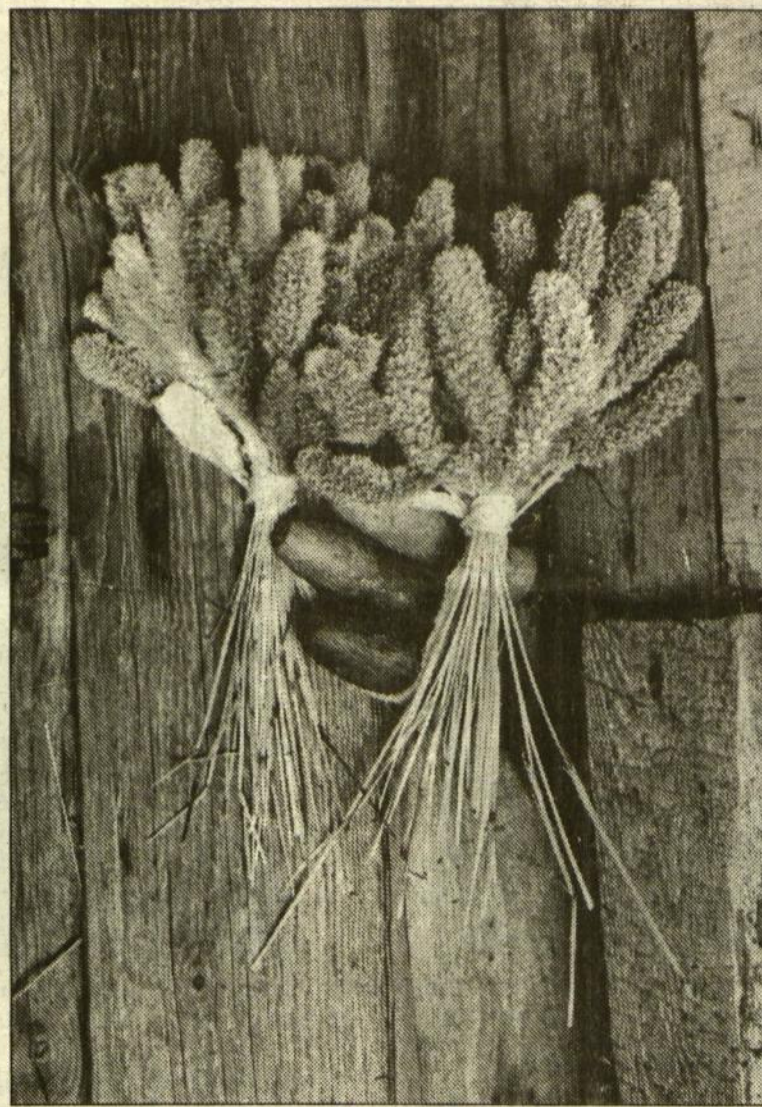
Tenka grįžti į ankstyvesnius laikus, prieš penkiolika metų, kad būtų galima suprasti ir įvertinti K.M.M. steigėjų idealizmą ir lūkesčius. Kas iš-skiria D. Petrauskaitės darbą iš kitų panašaus pobūdžio veikalų, tai jos sąžiningumas, atkuriant KMM žygio etapus. Jos objektyvumas. Ji nebando užglostyti nesutarimų, slapto pavydo, apkalbų ir šiaip atviro kanibalizmo reiškinį, būdin-gų visoms mokslo įstaigoms. Bet nepraleidžia taip pat pro-gos paminėti ir šviesesnių mo-mentų, keliavusių pasitikėjimą savimi. Taip kalbėdama apie Bachmano dvare įkurdintą bendrabutį, ji paminia, kad jis kėlęs nuostabą svetimaučių tarpe, nors vėliau tai pakitė.

Pripažindama St. Šimkui ugniakalnišką energiją ir nuosirdų rūpestį išugdyti Lie-tuvai kūrybišką muziką prie-anglį, jina neslepia, kad tai būta ūmios prigimties ir kar-tais diktatoriškų polinkių žmo-gaus, ir kad mūsų kompozito-rių tarpe buvo asmenų neran-dančių su juo bendros kalbos arba neįstengiančių darbuotis kartu ilgiau metų.

Pasirodo, kad Klaipėdos Mu-zikos mokyklą vienu metu įvykęs netgi mokinių streikas (panašiai kaip Kauno Meno mokyklų), ir tai paskubinę St. Šimkaus atsistatydinimą.

Šiaip jo nuopelnai anaiplo nenutylimi. Ne vien mokyklai ir reikėjo patalpų, bendrabu-čio ir stipendijų. Šimkui teko susirasti mokomajai personalą, susikomplektuoti muzikos in-strumentus ir t.t. Ne vieną skaitytąjį nustebins, kad vie-nu metu buvo atvykęs dirbt mokyklon čekų nonetas, tikrai kvalifikuoti instrumentalistai. Vėliau dalį jų pakeitė vengrai. Tarp jų irgi būta nesutarimų, pavyduliavimo. Visus tuos dalykus Petrauskaitė aprašo vaizdžiai ir patraukliai. Atrodytų, kad „klasos ir meilės“ yra neišvengiamos konserva-torių palydovės.

Kur kas pragingesnis KMM buvo „nervų karas“ su Švietimo ministerija, netiku-siais jos pareigūnais, kurie vertė laikyti šamatus ir toli gražu nesiskubino didinti pa-ramos, subsidijų. Ilgainiui tie nedoreliai suabejojo net pačios mokyklos prasmingumu. Visų pirma Švietimo ministerija at-

Rudeniškos puokštės.

Nuotr. Viktoro Kapočiaus

sisakė suteikti jai konservato-rijos vardą. Po to atsargiai pa-leido gaudą, kad ją ketinama uždaryti. Veltui sunerimę ku-ratorijos padorūs nariai. J. Stiklorius ir A. Brakas aiš-kinio ministerijos funkcionie-riams, kad mokyklai užsidarius rūs, nugeibs visas lietuviškas gyvenimas mieste, kad „liks tik kareivinės“. Veltui jie pra-našavo, kad mokyklai užsida-rius, teks vėl ankstiau ar vėliau ją iš naujo sukurti; visi tie graudenimai neveikė Kau-no medinių galvų. Prieš KMM likvidavimą pasisakė net ir gausios vokiečių giesmininkų grupelės, visokios Memeler Liedertafel, Gesangverein ar Kirchenkonzertcho. „Dėl su-siklosčiusios padėties, — rašo D. Petrauskaitė, — Švietimo ministerija nedrįso skelbti tik-slios mokyklos uždarymo da-tos ir net bandė ieškoti būdų pratęsti jos gyvavimą. Jei Klaipėdos krašto direktorija ir miesto magistratas būtų ap-siėmę padengti didesnę KMM finansinių išlaidų dalį, mini-sterija tikriausiai klaipėdiečių prašymams būtų nusileidusi. Deja, miestas mokyklą remti atsisakė, todėl Švietimo mini-sterija jautėsi pilna jos šeimininke ir kas kartą darėsi vis griežtesnė ir šykštesnė“ (p. 37).

Šis Šikelgruberio mesianiz-mu įtikėjusių vokiečių boiko-tas, lietuvių kultūrinių reikalų sabotazas nepribaigė KMM veiklos. Būta dar visokių mą-nevų įgyvendint abiejų muzi-kos mokyklų — Kauno ir Klai-pėdos — sujungimo planus. Bet 1930 m. rugpjūčio mėnesi KMM nustojo veikti.

Tačiau, kaip buvo išprana-šavę A. Brakas ir J. Stiklori-rius, beveik tuoj pat atsirado veržlių apraiškų atkurti KMM, kaip privačią instituciją.

Vėl nuo Ainošiaus pas Kai-pošių buvo belstasi į miesto valdybos ir krašto direktorijos duris, ir susilaukta tos pačios diskriminacinės laikysenos... Vien gubernatorius V. Mer-kys, „pataršęs“ Švietimo mi-nisterijos pareigūnus, rado le-galią išeitį, užtikrindamas KMM šiojią tokią samatą, perpus mažesnę, negu moky-klos prašytąją. Naujai atkurtos mokyklos direktorium tapo Ig-nas Prielgauskas. Bet moky-klos priežiūra sugriežtėjo. 1935 m. Švieti-o ministerija atsiuntė savo atstovą nuodug-niai susipažinti su esama pa-dėtimi.

Netrukus buvo pateiktas

KMM pertvarkymo planas. Maždaug tuo pat metu buvo paskirtas naujas direktorius — komp. Juozas Karosas. D. Petrauskaitės surinktieji liu-dijimai apie šį asmenį yra pa-lankūs, rodantys jį buvus di-namišką, pasiryžusį padaryti esminių permainų. Deja, isto-riiniai įvykiai — Vokietijos ul-timatumas Lietuvai ir Klai-pėdos atplėšimas nuo tautos — neleido jų įgyvendinti.

Visos šios istorijos atpasa-kojimas užims du trečdalius veikalo. Likusį trečdalį sudaro samprotavimai apie KMM auklėtinių inšai ir jų reikšmę. Parašyta lygiai tiek pat paga-viai, kaip ir pirmoji, ši dalis pateikia patikimai atrodan-tį vaizdą, kaip vystėsi mūsų mu-zikologijos raida, kokie buvo mūsų kompozitorių veiklos perimetrai ir jų nuveiktieji darbai instrumentinės muzi-kos baruose, muzikinio teatro scenoje, chorų sąjūdyje, liau-dies muzikos puoselėjime ir pedagoginių darbų sumaiš-tyje.

Jei Petrauskaitės talentas piešti portretus suteikia skai-tytojui pirmoje knygos dalyje įsimintinus mokyklos kūrėjų — veteranų atvaizdus — St. Šimkaus, J. Žilevičiaus ir Igno Prielgausko, tai šiuokart jų vietą užima veikiau silueto-pobūdžio eskizai — J. Ka-cinsko, J. Strolis, J. Švedo, J. Petručio ir kitų. Prisimenami taip pat dainininkų J. Augai-tytės, A. Dambrauskaitės de-biutai. Ne kažin kaip su muzi-kiniu gyvenimu Lietuvoje per tarpukarį susipažinusiame skai-tytojui, atodangų čia nemažai, sakysim muzikinių laikraščių ar žurnalų srityje, kur skai-tome tokius kurioziškus da-lykus kaip:

„Ypatingai nepasisekė Ber-tuliui, kuris smarkiai pasišai-pė iš St. Šimkaus, todėl di-džiąją *Mixtum Compositum* tiražo dalį KMM direktorius konfiskavo ir sunaikino. Kelis likusius egzempliorius moki-niai skaitė pakaitomis, skolin-damiesi vienas iš kito“ (216).

Labai daug nežinomų da-lykų nespecialistas patirs taip pat skirsneliuose, kuriuose kalbama apie vasarinių kursų organizavimą, chorvedžių var-žybas, vadovėlius ir apskritai lietuviškos dainos populiar-i-nimą. Kas, nebent buvęs J. Švedo ansamblio dalyvis ar J. Paliulio mokinys, gali žinot, kad *Skudučių* autorius re-komendavo skudučius moky-kloje naudoti kaip mokymo

DAR APIE JAV LIETUVIŲ BIOGRAFIJŲ ŽINYNĄ

ALFONSAS NAKAS

Rankose stambi, sunki, 716 puslapių knyga, juodais kie-tais viršeliais, su aukso rai-džių įrašu „JAV / LIETU-VIAI“. Tai biografijų žinynas, apimantis pavardes, praside-dančias A-M raidėmis. Tų bio-grafių, be keliolikos, 2,000. Tekstai paruošti moksliškai-enciklopediškai, taupiai. San-trumpų aiškinimai pateikti knygos pradžioje. Ką apie šią knygą parašė Algimantas An-tanas Naujokaitis (žūr. 1998.05.23 „Draugo“ Kultūrinį priedą), čia nekartosiu. Tik pasakysiu, kad, keletą kartų per jos puslapius brisdamas, vis labiau žavėjausi jos suda-rytojų išmone ir kruopštumu. Ne tik įdomiais, informaty-viais jos tekstais, bet ir encik-lopedijoms nebūdingomis ne-uniforminėmis aprašomųjų nuotraukomis, kurių čia yra 1,036. Štai uniformuotas šau-lys stovi gamtoje, šalia Ru-pintojėlio; dailininkas sėdi šalia ryškaus savo kūrinių; ža-viai šypsosi dekolantu daini-ninkė; kunigas, prie altoriaus, aukojantis Mišias. (Tik keletą suminių, iliustracijai). Trum-pai: ši knyga ištisai patraukli, ją į rankas paėmus, ima smal-sumas sklaidyti, skaitinėti. Negana to, visiems laikams ji liks JAV lietuvių daugiau nei šimtmečio biografijų lobynu.

Šią vasarą trumpai lankiau-si Lietuvoje. Rugpjūčio 12 d. Mokslo ir enciklopedijų leidy-bos institute susitikau su vyr. moksline redaktore Jone Liandzbergiene, viena svar-biausių minimos knygos su-darytojų. Prasidėjo pokalbis, kurį gana tiksliai atkūriau, namo sugrįžęs, iš bloknoto.

Pirmasis klausimas: kada išleisite JAV lietuvių žinyno antrąjį tomą, apimantį liku-sias N — Ž raides?

Atsakymas: Jeigu tai nuo mūsų priklausytų, knyga pa-sirodytų už metų, apie 1999-ųjų vidurį. Deja, antrajam tomui mes neturim pinigų, ir jį pa-rūpinti niekas neskuba.

Girdėjom, kad buvo gan-sėkmingai renkamos aukos.

„Trys muskietininkai iš Šilalės“.

Nuotr. Algio Čepėno

priemonę, lavinant bendro grožio igūdžius, klausą, kvė-pavimo organus bei meninius pojūčius. Gerai žinodamas mokyklinių orkestrų sunku-mas, J. Švedas tikėjosi, kad paplitus skudučiams daugelio problemų neliks ir „gros ne vien prašmatnieji sodžias jaunuoliai (kurie pajėgia nusi-pirkti armoniką), bet ir tie, ku-rie tik mėgsta dainuoti ir šokti“ (p. 233).

Faktiškai viso mūsų liaudies muzikos atgaivinimo pradini-ku pasirodo yra buvęs komp. J. Žilevičius, ne vien pats kaupęs kultūros senie-nas, tautosakos ir liaudies muzikos instrumentų rin-kimą, bet jau 1924 metais

Ar jau viską sunaudojote pir-majam tomui?

Tie pinigai ne mūsų ran-kose. Mes manome, kad Čika-goje turėtų būti apie 28,000 dol., bet pastangos juos gauti kol kas be rezultatų.

O dabar — apie mano nu-vežtą dovaną, kuri turėtų akis atmerkti visokių fondų kaupė-jams. Ta dovana — beveik 700 JAV lietuvių nekrologų ir/ar mirties pranešimų, mano su-kaupų, daugiausia iš „Drau-go“ priešpaskutinio puslapio. Tas liūdnas iškarpos emiau telkti, nė pats nežinau, kodėl, maždaug prieš 15 metų. Kai J. Liandzbergienė, prof. dr. Jono Rackausko pakviesta, prieš bene ketverius metus Či-kagoje minimam žinynei rin-ko biografijas, aš jai padova-nojau apie tūkstantį nekro-logų ir mirties pranešimų, taip reikalingų kai kurių apa-rašomųjų biografijoms užbaig-ti. Po ištikusio insulto padaręs kelių mėnesių pauzę, telkiau naujus nekrologus, kuriuos da-bar ir atvežiau. Skaiciai kalba garsiausiai: jų proporcijos tarp tuzino ir trejų metų labai ne-lygios! O vienok su antruoju tomu mūsų veikėjai Čikagoje ir kitur neskuba, tartum neži-notų, kad, Šv. Rašto žodžiais tariant, „vakaras artėja ir die-na jau baigiasi...“ O Mokslo ir enciklopedijų leidybos institu-tas Vilniuje norėtų dar pasi-tarnauti ir Kanados, ir Aus-tralijos, ir Pietų Amerikos iš-eiviams.

Ką dar turėčiau pasakyti? Gal tik patarti, kad nedelsda-mi išpirkatume pirmąjį žiny-no tomą. Girdėjau klie dint: mano biografija bus antrajam tome, tai kam man pirmasis? Tokie „filosofai“ neverti enciklope-dinės garbės! Manau, kad tokių ir nėra daug. O pirmojo tomo kaina — 23 JAV doleriai ir 10 dol. už persiuntimą. Leidejai taip pat mielai priima aukas. Čekius rašyti ir siųsti šiuo adresu: Mokslo ir enci-klopedijų institutas, L. Asana-vičiūtės 23, 2050 Vilnius, Li-thuania.

„Trys muskietininkai iš Šilalės“.

pravedęs per Kalėdų atostogas dainų rinkimo konkursą. Gal todėl geriausiai būtų užbaigt recenziją apie D. Pe-trauskaitės knygą, jos pačios žodžiais:

„Kažin ar būtų kas išgirdęs apie J. Švedą bei kitus liau-dies muzikos puoselėtojus, jei nebūtų buvę J. Žilevičiaus ir jo muziejau, jei nebūtų veiku-si KMM, po kurios stogų visi mokiniai galėjo sėkmingai įgyvendinti savo kūrybinius sumanymus“.

Danutė Petrauskaitė *Klaipėdos muzikos mokykla, 1923-1939*. Klai-pėda, Mažosios Lietuvos Fondas / Klaipėdos Universiteto Leidykla 1998. 335 psl. (Mažosios Lietuvos Fondo XVII leidinys)